

l'organització dels grups de comerciants que van ampliar la seva influència comercial del mar Bàltic a Portugal. Tot seguit, Roman Czaja analitza com la forma, organització de les rutes comercials, les infraestructures portuàries i també les pràctiques de la lliga hanseàtica influïren en les ciutats de Gdansk i Szczecin. Amb l'article de Juan Manuel Bello León ens traslладem a la ciutat de Sevilla, entre la fi del segle XV i la primera meitat del segle XVI. A l'estudi s'hi analitzen els mercaders que treballaven a la ciutat, on destacaven sobretot els propis andalusos i també d'altres orígens de la península. En darrer lloc, la segona part acaba amb l'aportació de Flavio Miranda, un interessant estudi on es vol mostrar l'important paper que van jugar els mercaders portuguesos de mitjan segle XV en el comerç de les zones europees atlàntiques.

A la tercera i darrera secció, hi trobem treballada la dinàmica política d'aquestes societats portuàries i, conseqüentment, les seves relacions amb les estructures polítiques, de govern i de poder. Primerament, Jesús Solórzano analitza les diferències dels *principales* i el *común*. L'estudi versa sobre aquestes categories de la població portuària cantàbrica, sobretot la identificada com a *común* o poble. Se centra en com aquest grup social va emprar a les confraries de pescadors i altres institucions per reivindicar-se i participar en la política local, sobretot per defensar-se d'una oligarquia present en els governs municipals. En segon lloc, Mario Viana examina, en un extens i interessant estudi, la jurisdicció de l'almirallat portuguès sobre els homes de mar, en un recorregut dels segles XIII al XV, en temps de guerra i pau, i tant a la terra com el mar. En el darrer treball de la secció, Ana María Rivera Medina analitza com la implicació de diversos actors, tant sòcio-polítics com econòmics, van permetre el desenvolupament de les infraestructures portuàries de la costa basca. Aquesta cooperació mostra la gran xarxa de relacions existent entre aquests grups, que cercaven un desenvolupament més gran del sector mercantil.

A tall de cloenda, l'obra acaba amb unes conclusions dels professors Michel Bochaca i Amélia Aguiar Andrade, que després de tot el seguit d'aportacions anteriors reflexionen conjuntament sobre aquest concepte de les "gents de mar".

La descripció dels treballs reunits en aquesta obra ha volgut ressaltar la importància d'una proposta ambiciosa. Les aportacions dels seus autors mostren la connexió existent en alguns temes fonamentals i, a més a més, emplacen al lector en diverses òptiques, ja que tots ells situen a les "Gents de Mar" en el centre del seu estudi, un grup social immens, heterogeni, tan semblant i, alhora, divers, segons la zona estudiada.

POL JUNYENT MOLINS
Institució Milà i Fontanals, CSIC. Barcelona

María Dolores TEIJEIRA, María Victoria HERRÁEZ, María Concepción COSMEN (eds.), *Reyes y prelados. La creación artística en los reinos de León y Castilla (1050-1500)*, Madrid, Sílex, 2014, 539 pp. ISBN 978-84-7737-873-0.

La prestigiosa trayectoria científica del Instituto de Estudios Medievales de la Universidad de León se confirma con la reciente publicación de este volumen, fruto editorial del trabajo desarrollado por el grupo de investigación "Patrimonio Artístico Medieval" entre los años 2010 y 2013. El objetivo de los medievalistas

implicados en este proyecto fue el estudio de los vínculos y tensiones entre la Iglesia y la monarquía, y su repercusión directa en la producción artística de León y Castilla entre los siglos XI y XV.

El libro contiene veintitrés estudios fruto de la invitación al debate de otros especialistas de diversas universidades. En ellos se analizan por un lado cuestiones generales de amplio arco geotemporal dentro de los límites acotados, como el ceremonial de coronación regia, lugar de encuentro entre el monarca y el obispo en el acto de legitimación del poder político de los reinos cristianos peninsulares. Por otra parte, y siempre incardinados de forma coherente en el hilo conductor del volumen, se aportan sugerentes estudios de caso centrados, en su mayoría, en el patrocinio artístico ejercido por monarcas y prelados desde Alfonso VI hasta los Reyes Católicos.

Los distintos métodos de acercamiento interdisciplinar al tema se conjugan en esta brillante obra desde los prismas de la historia, la historia del arte, la iconografía, la liturgia y la diplomática medievales. Los autores de las investigaciones, especialistas en estas disciplinas, se acercan a las fuentes textuales, arqueológicas e iconográficas disponibles interpretándolas con el máximo rigor. El análisis crítico de las mismas aporta relevantes conclusiones acerca del grado de implicación e intenciones, oficiales y reales, de los protagonistas de estas páginas en la promoción de las más variadas empresas artísticas, desde la erección y reformas de capillas, catedrales, enterramientos y monasterios, hasta el patrocinio de objetos suntuarios y mobiliario litúrgico, como relicarios, códices, tapices y sillerías de coro. Para concluir, el extenso y actualizado registro bibliográfico que se incluye al final del libro aumenta la calidad científica y la utilidad de esta obra colectiva para los investigadores del medievalismo hispano.

ISABEL RUIZ DE LA PEÑA GONZÁLEZ
Universidad de Oviedo

M. Elisa VARELA, Gerardo BOTO (eds.), *Islam i Cristiandat. Civilitzacions al món medieval / Islam y Cristiandad. Civilizaciones en el mundo medieval*, Girona, Documenta Universitaria, 2014, 327 pp. (Estudis de cultura escrita i visual; 2). ISBN 978-84-998-4-202-8.

El present títol recull un conjunt de deu articles que tenen com a objectiu relativitzar els termes en els quals s'ha entès tradicionalment el conflicte entre Cristiandat i Islam, i presentar un ventall d'experiències des dels àmbits més diversos, amb el Mediterrani com a teló de fons. La introducció, realitzada pels editors, M. Elisa Varela i Gerardo Boto, aborda les problemàtiques principals amb les quals s'ha enfrontat la historiografia sobre el món musulmà, com ara l'homogeneïtzació de territoris i cultures d'una gran diversitat política, cultural, lingüística i religiosa, o la polarització amb què tradicionalment s'han presentat les relacions entre Cristiandat i Islam, entre d'altres.

Partint de la concepció del Mediterrani com a *mare clausum* de Fernand Braudel, Antonio Malpica presenta els condicionants naturals, climatològics i geogràfics que van modular l'organització de rutes comercials i militars al Mediterrani, i que es van veure modificats amb l'adveniment de l'Islam.